

ШЫН

Солун 1925
чылдың август
31-де үнүн
эглээн

№ 142 (14864) 1992 чылдың июль 25, суббота

Солуга ат салган шагы 22.00. Чагыдар өртөз 10 коп. Салар өртөз 1 рубль.

ЭЛИСТА, Россия Федерациясынын Президентинин Борис Ельцин июль 23-түн эртенде вертолет-биле Москвага чыгып кетти. Чыгып кеткенден кызын, улун, кызын тудуун болгаш чылда көдө ажал-агылдын байдалын барып көргөн. Республиканын «Чалгыр» совхозунун хойжуларына база барып чораян. Президент оон сөүлдө Калмыкиянын ууртукулары-биле болгаш республика-нын агтин-биле чугаалышкан. Омск, Россия Федерациясынын Президентинин Борис Ельцин июль 23-түн эртенде вертолет-биле Москвага чыгып кеткенден кызын, улун, кызын тудуун болгаш чылда көдө ажал-агылдын байдалын барып көргөн. Республиканын «Чалгыр» совхозунун хойжуларына база барып чораян. Президент оон сөүлдө Калмыкиянын ууртукулары-биле болгаш республика-нын агтин-биле чугаалышкан.

Тыва Республиканын мал ажыл-агыйының ажилдакчыларының социал камгалалын күштелдирер талазы-биле соңгаарладып болбас хемчеглер дугайында

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫН ЧАЗААНЫН ДОКТААЛЫ

1992 чылдың июль 20. № 67. Кызыл хоорай.

Республикада мал ажыл-агыйының ажилдакчыларының амдырал-чуурталгазынын социал байдалын сөөлгү үедө дыка баксыраан. Тыва Республиканын Чазаа демдеглел тур. Ашы-чем продуктуларының болгаш чонук херектед бараанының өрктөктери дыка өскөн байдалдарда хойжулар, боа мал кадарчылары, саянчылар — көдө ажал-агылдың кол аддарынын үндөзүн профессиона-ларының кижилери ам-да эи өөзүн ажил телвирин ап турар. Баксыларда ашка чогуун уржунда хөй ажал-агыл малчыларының күш-ажыл телвирин, эгидиле телвирин, пенсияларын болгаш пособиелерин бээрн 2-3 ай дургунда саадам турар. Чижээ, Барың-Хемчик районун ажал-агылдарында малчылар эгидиле телвирин болгаш уруттарда пособиелерин 4 ай дургунда, ажил телвирин — май айда бээр албан, Бай-Тайга, Току, Эриң болгаш өске-даа чамдык райондарда байдал боа илде.

суурларда телефон ажилда-вастан. Хулгангыз дуржок кижилер малчынарды хад-дап үптөп, оларын мал-ма-гаган ордал турган тавар-галдар бар. Чурутта болгаш дыгытканда бөлушүүнү дугайында ажал-агылдарын ууртукуларын болгаш специ-алистери беедээрин сөөлгү үедө кылбастан. Малчы-нарын экономика дугайында зооветеринардык өөрделгези чамдык херекте чорбастан, көдө ажал-агыл экономика реформанын чоруу тура-рын, өтүгүн болгаш ажал-агыл башкаарының чаа хевирин оларга таныштыр-байн турар. Оон уржунда малчынар ажал-агылдың чо-рууларын чаа хевирин көшкө шишкенди ап турар, оларын иштешкен хөй мал-чылар 100 баш төрүүр мал-а оонаштыр мурунку хевээр эи өөзүн чам малды, немелде дегини, сүтү ап турар, мы-чангаш ажал телвиринин өөзүнүн код чылдагаан мыда. Тыва Республиканын Чаз-аанын доктаалы боза:

1. Көдөзүн социал хөжү-дөзүлгө дугайында, ажал-агыл чорударынын хөй ачы хевиринин дугайында Тыва Республиканын хөбү-дөзүлгө, өске-даа өөрмөт-тин актилеринин, көдөзө чурутта ба жанынын болгаш культура-амдырал ту-дуну дугайында, электржи-дэ, газ-биле хандырылга болгаш өске-даа үгүлдер ду-гайында чазак доктаалары-нын күтөөдөзүн чыгал-ла хандырын Тыва Республиканын Көдөз ажал-агыл министр-ствоундан, чер-чер чагыр-га, кезеңде ажал-агыл эрелдеринин, колхозтар-нын, совхозтарын тараама (арга) ассоциацияларын, фер-мер ажилдакчыларын, уур-тукуларында негээр.

2. Тыва Республиканын Кө-дөз ажал-агыл министрство-ну 1992 чылда малчынар тур-лагарына социал-амдырал туудаларын кылгыры болгаш электржи-дөзүн камсыр-ла-га дүүштүр хандыар.

3. Тыва Республиканын Кө-дөз ажал-агыл министрство-ву, чер-чер чагырганын дар-галары, Россельхозбанкның Тыва девицээр банкының районнар салбырлары, колхоз-тары болгаш совхозтарының ууртукуларынын иштинин мал-чы калары турар ажилдак-чыларга ажил телвирин бири-ги эчөөдө бээрн 10 хонук хуусада хандыар.

4. Тыва Республиканын Ка-дык камгалал министрствоу мал коданарына бирин мал-чыларга эки дуудалганын көргүсүн, оларын ам айла-биле хандырын боттандыр-гар. Тыва Республиканын Сан министрствоу, Кадык камга-лал министрствоунга көрүдү-гө дуудалганы хевирин ашка-хөргөдөгери кезин үстүлө сорулганы ажилдакчы кыл-дыр чер-чер чагырганын даргаларынын эргезиле тус-кайлап бээр. а олар Тыва Республиканын Кадык камга-лал министрствоу-биле ке-рөөлдер бугаар ук ашка-хөргө-дө биле малчыларын ханды-дыар.

5. Амдырал хандырыл-ганын девицээр бугурулгө

Наадымга уткуштур УЛАМ-НА ЭВЭЭЖЭЭН

«ТЫВА ТАРАА ПРОДУКТУЛАР» КАТТЫ-ЖЫШКЫНЫ: дүжүт ажаалдазынга оелеткел

1992 чылдың чайынын байламы берге—республиканын тараала райондарынын хөй кезинде өл-шым өөзө дүжүт, кандаанын боон турар. Ынчалаа-даа совхозтар, колхозтар болгаш сараачын ажал-агылдар дүжүтү камгалал алыр дөш бугу бар аргаларын ажилгал турар. Республиканын шөдөрине тараа бжым эгелде: удувас ажаал алыш-кынынын чымыгы хунири келир. Эвээр-биче-даа бола, ажаал алдында дүжүтү чидирг чокка ажаал алган, бу-рун-биле кадыгал, савалары чууга, Бо талаам-биис Ываанын тараа хулап алыр черлеринин мурунда харым-салгалык сорулга саадыган.

«Тыва тараа продуктулар» каттыжышынын бугу-дургадери чаа дүжүтү бу-дөзү алдырыга канчаар ажил-леткенгинин дугайын со-нуургаа, он дыптангы бола:

Тараа культура-ларынын ажаал алышкынын ам уда-вас эгелээр, оон-биле кады-писке база дуушүрүлү ху-нир келир. Чүгө дээрге чаа дүжүтү хулап алыр бол-ган. Чылдыңна бистин тараа хулап алыр пунктуларыныс чаа чаргылып, дөригелери немендир ап турган болгай-бис. Бо чылдын байдал берге, дөриг-херекселдерин өртөк-үстөк улгатканда бола, белектер ажилдары чогуур үезинде дооскан, Тараа кур-галар арткаратар, деши хө-гөкселери, склад дыкжа-мырлары белең, Чүгө сөөлү ажал-саан ажилдарыны кылды, складтарын артылап, орук-чинриги дежиле турар. Ра-йондарга тараа хулап алыр черлерин катап хынап көрүп турар.

Бо чылдың дүжүдүн ху-лап алыр чүгө кереке үнүсөөлөгүч болганаа, чонук кайы хире тарааны алдырыс билдимес. Чүгө дээрге амдызында нитизин-биле чүгө он чедэ муң тон-на тарааны колхоз, совхоз-тардан алдырыс билдирип боон турар. Ынчалаа-даа кан-дашкынын уржун оа хире тарааны хулап алырынга бе-зин шактыктап болур.

Бугу федерацияда шыкшап, бистин республикага тара-нын дүжүтү өртөз база уугу болур. Амдызында «Тыва тараа продуктулар» катты-жышкынынын бугурулгелери бир тоннамы-ла сес муң рубльге хулап алырны ажал-агылдарын ууртуку-чүлери биле дугурушкан. Бир эвээр дүжүт ажаал алышкынын байдалы өскө-көрип, чаргыралар уугулар болза, тараа хулап алырны боттандырып алыр болур. Ол дугайын бистин респу-бликанын ажал-агылдарын эгелдеген черлеринин эргө-дөзү чылда дүжүтү сөгү-чүмүлү турар. Ам бестин чамдык райондарыны ажал-агылдарын бир тонна тараа дөш он беш муң, хулап алыр чаа хулап алыр саян-ныктап алыр болур. Кайы-даа та-лага ажитыг кылдыр ду-гуруп алырны орадылар ту-руар. Чүгө дээрге тонна тарааны өртөз уугуларга-ла, чынгас-даа килограмм бы-жырган хлөтин өртөз база уугулар болгай. Баш ууру санаашкынар-биле алырга, бир тонна тарааны өртөз он беш муң рубль ажа бээр болза, булка хлөтин херегек-чилер он ажит рубль-биле алыр алыр. Оон түн-нелде өөзү хандырылга-лы өг-бүдөлөр, пенсиялар, студентилерин чугаалып

АЛЫС БӨДҮ АНЫЯК БОЛ...

Иван Эрелчин — Чалааты хойжу бригадында малчы-нан турар. Ол «АК-Чыраа» совхозтун хойжуу. Алыс бөдү аныяк-даа болза, ол дуржулгалыг хойжу алган. Оон кодананда төрүүр 328 хөй бар. Бо чылдын оон күш-ажылы көргүзүлгө эки болган. Аныяк хойжу респу-бликанын малчынар Инал-мынга Утукштур төрүүр 100 хөйдө-на чус хурааны менди алган. Бир хөйдө-на 1,9 килограмм дүктү кылган. Хойжу хунун сериин үе-дери ажилгал, малды одар-лаадып, сугтарын турар. Чу-мчат эртен кыжып сак-манчылап ажилдаш, хура-ганнары онча-менди өстүрүп, доруктуруп ап шыаан. Ол уугу хойжуун өзуу-ла дузалакчыны болуп келген.

Иван Эрелчин бо чылдын бирги чартынын түнелде-ри-биле районун хонунда-ла аныяк-даа малчынары ашкан. Ынчанга республика Иналмынга киржир эргези он чаалап алган. А жеңи херезең ээон район малчы-нарынын хураалыга чокта чаа киришкөп келген. Аныяк-даа бол, дуржулгалыг өг-бүлө амы үедө малдын чыгыш семирткелдине чүгө кичингебни утандыган. Ам олар сген белектелип эгелер берген.

Найгы-оол ДАМДЫН. Өвүр район. «Ак-Чыраа» совхоз.

Амдырал болгаш эмделге хандырылгынын байдалы боа баай. Чонук амдырал хандырылгынын пункту-ларын барык бугу суурларда дүжүрү каалап. Идик-хөй аймак, амдырал техникалар септедир дөш малчынар ра-йоннар төптөрин шүдөп чо-руур уурга таваржын турар.

Кия эмчилери малчынар-га ховар барып турар. Эм ай-ма чедилестен. Почта ба-гай ажилдап, солунарын, журналдары малчынар ко-данарына таварыла-биле чедир берип турар, хөй би-налар төптөрин бөлгаш

Бар ашанын чедилешпе турары-биле холбастып шал-гыны чек-биле болгаш ашка-чөкөс төлөөр хандырылгос, алыр ажил телвиринин кү-

1992 чылда көдөзгө социал - амыдырал туудулары

Районнар	хойжуларга тудар бажынар	малчынар коданарына тудар чунар бажынар
Бай-Тайга	16	14
Барың-Хемчик	18	11
Мөңгүн-Тайга	7	9
Өвүр	12	4
Сүт-Хөл	12	9
Чөөн-Хемчик	13	2

Удуг-Хем	14	12
Чад-Хөл	10	8
Танды	10	15
Бик-Хем	5	1
Току		4
Кав-Хем	1	2
Тес-Хем	12	12
Эриң	5	5
Кызыл район	15	27
Шунтузу	150	124

МАЛЧЫННАР ТУРЛАГЛАРЫН 1992 ЧЫЛДА ЭЛЕКТРИЖИДЕРИ	
Ажил-агылдар	электржилер малчынар турлаглар
«Октябрь 30 чыла»	18
«Ак Даш»	12

«Кызыл-Даг»	
«Искра»	20
Шунтузу	60

КОНСТИТУЦИЯ СУДУНДА

СЭКП-нин болгаш РСФСР-нин Компартиясынын ажил-чорудууларын Россиянын девицээрине союзларында, оларын ат-хөргөгинин хам-маарыштыр Россия Федерациясынын Президентинин

чарлыктарынын болгаш партиянын бөдунүн Конститу-цияга дүшкүн азы дуушпе-зинин дугайында иш айти-ыны сайгалы көөсүн Россия Федерациясынын Кон-ституция суду ургүлүсөп

АРЖААННЫГ ДА

Өвүр районун «Ак-Чы-раа» совхозтун дуржул-галы малчыны Дорулгу До-чун-оол уруу Татч-биле 240 хойну, 100 ажык ба-ш сарыны каларып турар. Те-рүүр 89 баш сарынан 87 бызааны алган. Амы үедө адашкылар Кеңаз-Бакынын Артыштында Аржаанын деп черде нитизин азын семирти чылгаалап турар. 15 тонна сүтөжин ботта-рынны күтү-биле белектер алдыр сорулга-биле 17-ден малчын сген немелде-ди эгелер берген. Найгы-оол ДАМДЫН.

БАШКЫЛАРЫНЫН ЧАЙГЫ ҮЕДЕ ШӨЛЭЭНИ

Банк албан черлеринде акцияны чок болуп турары-биле холбаттыр бо чылдын хөй байкалар чыгы чоругаа. Оон-биле холбаштыр башкаарынын шөдө-зин чалдыр бе, а бир эвээр удулар болза канжым не-гелгелер бугаар канчаар уаткан турун болуру деп айтуургап турар. Чөүлели 1940 чылдың август 6-да бадмылап. Ынчалыг оларын шөлөз оларын шөлөзүң үнер күлге чедир био конустан орай эвээр башкаларга берген турар үжүрдү. (РСФСР-нин Куш-ажыл хойжуулууну 96 чүү-лүдө айткан).

Ажыкчы азы албан-лаак-чы кижилер ажилдар эргези түр кода чок болу берген

ЫДЫК МУРНУНГА СӨС

(Монолог)

«Оаа—ораның сүлдө демдээ түр»
Хаа-Хойук МАКСЫР—ага, МАР—нын Шыгаа суму-
да тмаа хоочун.
«Мен ооаа дагылганын хөлгөшкөнөө өөс деп санап
турар мен»
Күжүтөр БАЛГАН, Бай-Тайгада күш-ажыл, уран
чүгү хоочуну.
«Чараааааа—саяктаар,
Надараааааа—хамнаарт, Эргн уаегер.
«Дүтүгү биле бөгүнүң»
Дүштүр бодол көрүд, кожай!»
Степан САРЫГ—ООЛ, Тыванын улаустун, чогаал,
чымы.

Оргумчулук дама кижээ дагытка-ла,
Ораныннын мдым болган бодол Суддем —
Ооанынч сөн баарында сайым салып,
Оол-бо күчкө чажым чажым, тейден ор мен.

Өртөмчөгө ора-содан бугурушкен
Өгбөдөрлөн бөгүн кым-даа дигир артаан,
Өгүдлөрини ур-сады, ужу билер,
Өрү айылгы салгаа харын сенн кабаан.

Өкүсүрөп «баалау шагымды артым» дигирп,
Өрткө-чарга күл бол чажым, калчылдым!
Устүндө көк сымда куу аят бажы,
Угу, тоолай, өргө-куксе — барын демдээ!

Буурул бойдуу чаалаганы — үнүш, дажым
Бүрүн өвүр, дүрү-турун бодол чорда,
Хувискаачаан дигирдерден сестн, чашты,
Хуугагазын дег, тегерип кээр кымчн ийик?

Аар-бээр ийден артыш, шырым эккелген,
Арпн-дараан шагжа септен, аачыктык,
Хойлаарактан шымы өргүг, чалбарылар
Коздукташтыг арат агун тамын ор сен.

Шаанда маанга Чивекей даай каш чүгү хуулун,
Чаага дээр-ле Шоова кадам куртуп, хамнаан,
Самима урар, сөстү өнгүр, чеченинде,
Шак бо Мөнүш-Хайракан өстип чыткан.

Ирт-серге мыйыстары куртугузе,
Итпек-тойтоок саалайрал, иргингесе,
Иниг чайым, чыгы дүжүр лаганыптар
Илби-шиди тыртканырым, кайда смилер?

Шамбал-ланга Дөртүгү муон ажит, чажыт,
Шаар, дүпкөк Октаргай, Чер тыртышкаа бол
Тымжыксыг болбадыра, туулан нанын
Дываажымч инда ном-Чан Башкы, болуш!

Бөгүн бисте түс-түс, дугул мыйыгында:
«Мөрүн азы шорун—дишкен, чижип үндү,
Мөөрөгө шыла-дыгы палын сымрып,
Бөдүүн ядым ханын кадыр сержу беран.

Кадымраан шаг чыкылерини холун чежип,
Калдак өрткө, мангыс садыг чүлүп-ла тур,
«Чаларашла хамнаар» дээниг, оутугулар-даа
Салгыларал, суур ажим, дүгүр тутту.

Шаганга Чошун бууруа төгүг, чалын үрээш:
«Чачыл-сүзүк, чүлүгөнис дигриээ!»— деп,
Бодууну-на холу-биле хүрээ хем дээш,
Богданы ам сактып, мгаан амыас бар.

Ынчан, ам-даа аринярын Тыва утпаан,
ЫДЫК деп сис ааска бозин кирип чорбаан,
Ынча депкен алабатынч намдар, айман,
Ызыгуурн дйрап-шүрээн намыч-ла чор.

Арамыста «агма», «хам» дээш, арагыпн-лаа
Амызын ал, азын-сураан чыткисе хөп,
Сыдаба берип, чычага төпсөн чорананарым,
Шырайында зег-чоаг соргоа чогул.

Эдеп чүвө: ынчан хеме дүрдүргөнн
«Эргн сүзү—ооаа, шагаа бөгүн «агма»,
«Биежипти» бөгт, тон идин кеткен, тейлээ,
Билбестээже ишкен-чын-даа хутбайлар тур

«Езу-чакыда «угалп-баштаан» дээрилеринн
Еразы бак найыр-доо чүгө чөтөтөнү,
Араганын үстүн орта чамы үнүп,
Айым-салап, шом, хан, өлүм салаваан бол.

Оо, Сүлдө дагылгала хылыш киржип,
Ондак кылган, бо дег үс көрбөгөн шыи!
Ооам сенн ыдыкпаан боон, маака база
Опчоктанган хейлерн иша сөгөл чылдыр.

Бодууну-даа хундуктөсөөн сүзүк чоктар
Богандыма чагатпазын чаныш дилээш!
Ынчан болган ханын кожуун чүп-даа хоржок!—
Ыдыкка—бух, ээлеринге—бужаргаалдыр!

Сагыл билбес дарт-башка минир болза,
Чачыл-сүзүк чыды сорга ооаода чок,
Сагыжында, «чалбарында» Сарыг-шажын,
Чазан эөөс—дүгүр байбан сургаал деп бил!

«Сагым-сегма, мага-богту артылаан,
Чагай үүтө—апы-буан көргүзээр!»—деп,
Аксы бирин сөглөп турда, боадында
Ажык-ола, акша-монгүн ойноп турар!

Кара-байлар ынаар байып, нөгүн турда,
Карачалын экти эвээн, хырып хыраат,
Чүү деп чүү дээр, алабатынч оран-чуртка
Сүзүү хазын өргөтенден армн ийни!

Чижип тура, чаяанынч килдинисен,
Чивекей хам өрттөнип, хып калабан болза,
Мези, өт-көс сымрагш бозин тоовоан болу!
Месе туткаш, хужаталыр турган боор он!

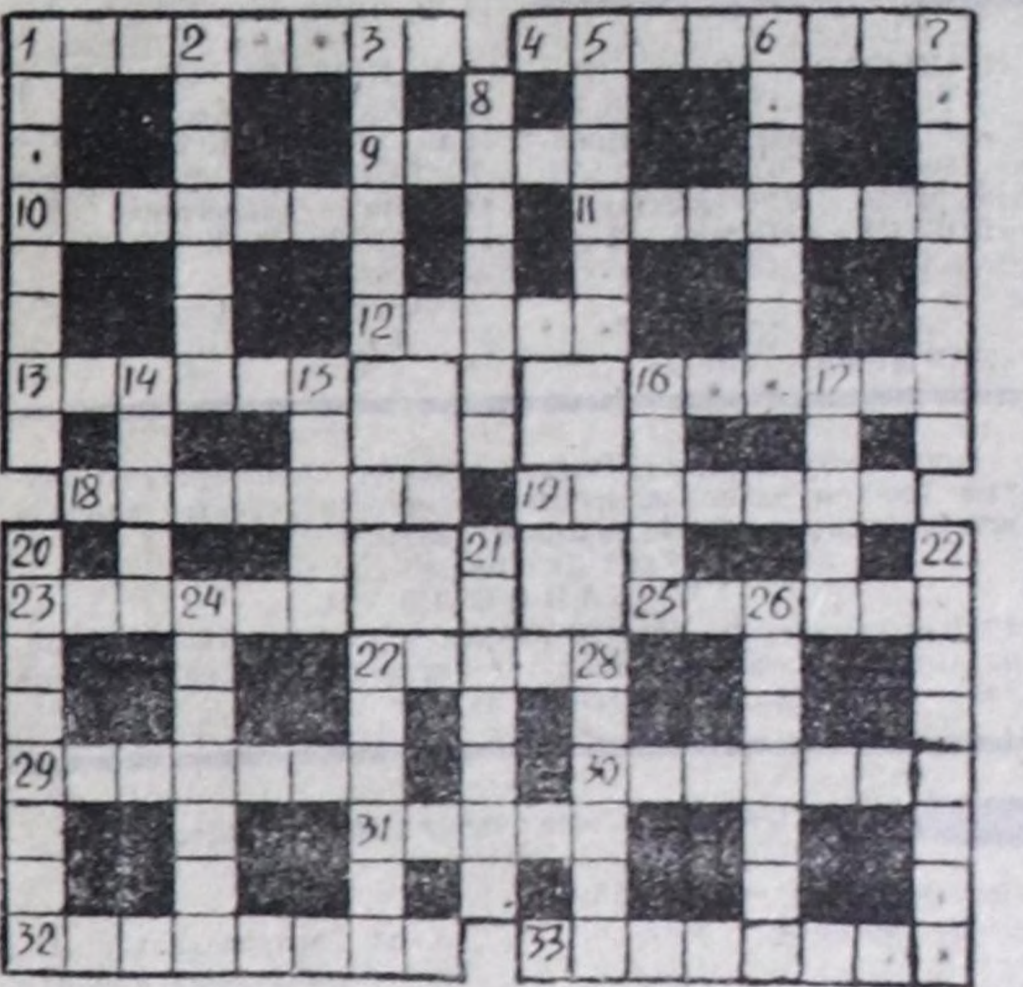
Салгыжыны, Сүлдөм, сенээ тн каал бердим,
Чалган хөрээм, ыч-даа бол, сыгытар ийнаан,
Салым-туумну Ыдыктарга хууээдип кааин,
Салгажыны Бугн, Кежик ээ көрүш!

Самдар өгүнү сөмү бо-ла, Мөнгүн-Ооааа!
Чанык, сымрн чүпү оштан, дигрил-дир?
Шаныш багын чулдере шаап, армдырар
Чаяан-дээрн Шуургану бөс Кезин хары!

Азын бозин Саарыла, Чижилте дээр
Амырга-Моос—Дигринер таварымы,
Чүрээне чок Бурган алап, бузуп кылган,
Сүзүк чоктар хаамадынын тайлалдырмин!

Салчак МОЛДУРГА.

КРОССБОРД

ДОРА ДУРГААР. 1. Азия бода мал. 4. Тандыла суур. 9. Орус эр ат. 10. Барым-Хемчике чер азы. 11. Тускай чурум баулар чысайа бижиттинген үжүк-тер, 12. Уауг-Хемде чер ады. 13. Кавказта күрүнө найысы-далы. 16. Чырык, хун херел-дери дог дүшкө чер. 18. Тыва аас чогаалаа черлик хамжык бижиттинген үжүк-тер, 12. Уауг-Хемде чер ады. 13. Кавказта күрүнө найысы-далы. 16. Чырык, хун херел-дери дог дүшкө чер. 18. Тыва аас чогаалаа черлик хамжык бижиттинген үжүк-тер, 12. Уауг-Хемде чер ады.

Ажыл шагы төнгө соола,
Дондук бажыныче далаш
чок тахмылап каал, кылаш-
тап бар чоран.
Качангаш-
ла көрө кааптарга,
Оруунда
дартгар, үрөп акша
хавы
чыткан.
Тура дүшкө, ижай-
бээр көргүлээш.
Чоотта киж-
даа чок.
Караак чиеш
зара-
ыйлаак акша
хавын аман,
чүвүрүтүн карманынче суга
кылашкан.
Бир-ле чүгөсө смый-
таткан деп, бажык шокшук
арак чоруп орган.
Дондук
кудумчу бөдөнүнче келгеш,
салагай талзынче кой тырт-
кан.
Өске кузумаже кирип,
оожурган алган,
карманынче
холун сүп,
акша хавын дин-
ымды чымаа хайып.
Хол-
ду көжөтөп, күштежип
трапын
болдоого,
хөл-ле акша
бар хейрлик, «Очу» олазы
деп чүвө ол-ла болгай» —

«Ат турда, муңкуч-даа кай баар»
Ондар ОХЕМИКТИН
фототүзүдү.

ДОННАЖЫГ

Шындигин аржаанынч
Шынк-хаазын магааладым.
Келээр лагаан булут бозин
Кезек када мгай каалты.
Бүрүдөрү шуру мангүн
Бүгү бодол чайынадам.
Агаар улам өт-шым болуп,
Арга-эним ногаарарым.
Бола-тынын уактары
Бойдустан-на чаяттынган.
Ынчангантын шулуым
бозин
Ылаан апаз лопаштыган.
Көк,оол САЛЧАК,
башкы.
Бай-Тайга район.

ады. 23. Көдөө ажылдакый
ажылдакчым, 25. Кешке
кезек үеде тыптып көрө аарыг,
27. Анмак чыгы мал. 29.
Кымылда кинотеатр, 30. Тыва
херээжен ат. 31. Унедиг
металда, 32. Сурагалы скулптор,
Ленинград камгалакчы-
ларына мемориал турас-
каалдын автору, 33. Бай-
Тайгада аржам.
УЗУН ДУРГААР. 1. Сүт-
Халде чер ады, 2. Мянчиди
хокейге делегейин каш дак-
пыр чемпиону, Свердловски-
де шериг клувунун ойнакчы-
сы чораян, 3. В. Гоголун
«Эрге-шөлө» чоктар деп
романынын маалыры, бичин
оол, 5. Мөнгүн-Тайгада хем
6. Кандыг-бир чүвени күш-
биле кылдыртып, күчүлө,
7. Социал системанын бир
голаргай хейери, тургузуг,
8. Мөөрөй киржиктин, 14.
Казак шериг эрге, 15. Тыва
мөгөдөрүн хундулуп азы, 16.
Күш-шник, 17. Грек мифоло-
гияда Зевс биле Леданын
узуу, кайгамчык чараш кыс,
20. Социалистик Күш-ажы-
дын ийн дакпыр Маалыры,
саяны, 21. К. Кузажынын
«Угу чок» Ууг-Хем» деп
романынын маалыры, 22. Кад-
Хемде чер ады, 24. Ырыда
кирген сургалы тыва механи-
ктер, 26. А. Таныонун кызы,
27. Сурагалы композитор,
ССРЭ-нин Улуг театрынын
директору чораян, 28. Чазын
хары шааа эрэн чер.

ОРУК ОЛЧАЗЫ

инга чеде кылаштап келбе-
ния бозин эскербозн.
Бажы-
мига кирип келгеш, уруун-
да айттыган:
— Азан бар се, уруум?

Чечен чугаа

— Эрте-не акша оочуруп
чоруткан, келбелн-ла, атай,
Дондук тып алган акша-
нын санай каадакш, корга бе-
жик, дөгт муң алды чүс бежик
акша! Та чүү кижини акша-
ны?

— Акша хөй акша таман-
чок, назындаа улустун кал-
гыс көзөк-лаа артыкка, ап,
кич чорбан Дондуштун хол-
дары сибиенли берген, Акша
кончук бо кирип келген.
— Акша ап алдын бе? —
деп, Дондук казыйында ай-
тырган.
— Барык бугун хун дүргү-
түндө ийн бугум, ооога-моң-
нум шылал, Метажыке кездир
оочурулап тургаш, алырын
ап алгаш, эндирип алдым
ышкажыл дээр, инвак кымын-
га олдура дүшкөш, ыглаа
бадырыккан.
— Каш ашыа алган кижэ
сен? — деп, Дондук довидек-
сеп айттырган.
— Дөгт муң алды чүс
ажык. Кылаштап чанып кел
чорумда, сүмкандан хаамы
биле үштүвүн чымып калганым

ол-дур Дылаш, чапан ка-
лдым. Та чүү кижэ тып алды
айтып.
Дондук адалдыгыне берген:
— Бо эвестир бе? — дээш,
карманында акшадын хавын
ышта соп эккелген.
— Ийе, Ол-дур, ол-дур! —
деп, Чазырмаа алыга каап-
каш, олдуран чериден тура
халын келген.
— Ажылдаш кел чыда-
рымга, кудамчыга чыдыр —
дээш, Дондук акшадынн
хавын казыйыне сунган.
— Күжүр шыванын, каага
көсүкү чүвенин хапын-лаа каан-
пал тваалык бергенми оо?
Оон бышка өске чүлө холы-
не кире бозо, ийин — дээш,
Чазырмаа Совамона шывар-
даа күчөткөнүн келгеш.
Эрсе-оол МОНГУШ,
Өвөр район.

АРЖАНГА ЧАЛБАРЫГ

Аржаанга келгеш, ак, кы-
зыл азы сарыг чаламаны
азып багалаар, оран эвээ эки
чанынзын дээш, ажын-чезин
эккеп, араг-дарынын, ак су-
дун чажыл бөдөөл кылар.
Ынт-даш шүдүрбөс. Бир эвээ
аржаанга казын мүн үнөшөй
турар болза, даштары ошай-
тыр чытпаш, оон чыналыга
сөз салыр. Акша-көргөткөнн
аржаан бажынга артырып
сөзсөөр.
Оран эвээнге чалбарыла,
анда хам кижэ турары чам-
дык таварыгаларда албай
турган. Чүгө дээр аржаанчын
эвээ арыг-аржык улусту
дизээр күчүсдөп төлөөдө хам
хамнал, арыг кижилерин
хоочуун экиртип, эвээ бер-
зин дээш алгаар. Ийн дугаар

хам бозо-ла хире-хире бол-
гаш-ла улуг хамнарынн ал-
гыжы каталатп каап, өст-
сиген өзүп турган, чылаган
чон сөгип үзүн дээш йөрөөл
салыр.
Аарыг-аржык чок,
Аржаан силерге
Аарыма айткып келдим.
Алды аржааным
Аарыг-аржык чок,
Ачыла чогуянын
Адырпын казын
Аржааным силерден
диктедим.
Чогуладым экиртип бер,
Аарым армалдыр бер.
Алап-суран келдим,
Алды аржааным,
Өртээ Хайракан!
Оран-гадым алдым
аржааным.
Аар даштыг, алдым
эртинелиг
Аарыг-аржык амыр-менди
Эртинезин авыраладым,
Алым-көтүм багадым,
Ачылыг бай аржам,
Ажым-чезим, акша
төгерим салдым.
Аарыг кижэ сөгй бергеш,
База катал чалбарып,
Аарыг-аржыкам
Эттинип алдым.
Алды аржааным
Акша-көрсөм салдым,
Ажым-чезим келгедим,
Аржаан хайракан, Эрээш!
Өшөөш!
Ол кижэ сүттүг шабын
чашкаш, акша-көрсөм сал-
гаш чоруттар,
Кыргыс ХУУРАК.

Ийн кижэ сөгүг ажара-
жыл кээп-тыр. Бирээш өскө-
дөндө айттырган.
— Дылаш, Сен Аш-чем
программанын мурнуна
өштү калдын бе азы соонда
бе?
— Чок ийин, Мен ам-даа
диргт мен.

СОНУРГАКТАРГА

ДЕЛЕГЕЙДЕ АМ ЧЕЖЕ КИЖИ БАРЫЛ?

Каттышкан Национал Ор-
ганизациянын чурттагыч
чон талазы-биле тускай ком-
итетинин 1992 чылда чарлаан
мезээни Буугар алгары,
бугу делегейин чурттагыч-
ларынын саны 5 миллиард
300 миллион кээр берген.
Даразында чээрби чыл дур-
гуунда чер бөмбүрөөгө чыл
бугура барык 100 миллион
кижэ, нитизин-биле 1 мил-
лиард 900 миллион кижэ
немежер. Ийчангаш 2010 чыл-
да делегей чурттагычлары-
нын саны 7 миллиард 200
миллион кижэ чөдө бээр деп,
КНО-нун специалистери са-
нап турар.

ДЕЛЕГЕЙДЕ АМ ЧЕЖЕ КИЖИ БАРЫЛ?

кижэ совет шериг-агаар бол-
гаш шериг-далай куштер-
нин офицерлеринн погоня-
рын бугуруу, арбын-биле
салды эгезлээ. Ыччаложок
шериг-далай куштеринн офи-
церлеринн ахкелдеринге,
шын-дээринге петиция кыл-
дып кааны илерээ, а дүккөн
СССР-ин Шериг-Далай Куш-
теринн офицерлеринн шер-
иг хелтеринге петициялар
(погон-биле солгаан сөлдүн-
де) турбаан. Ийчангаш Франц
Пост дыкка улуг кемээлдиг
торгаала оонашкан, а мур-
нунда саткан куштеринн өрт-
төө оңу төлөөринге четпейн
барган.

СООРА КЫЛГАН

Моон мурунда турган
Совет Чепектиг Куштер-
нин офицерлеринн болгаш
солдаттарынн погоняры
Барыш Европаанын чурттары-
нда хөй коллекционерлер чымып,
улуг өрткө-биле салын ап
тувар апарган. Голландия-
нын Наймеген хоопайына
чурттагыч Франц Пост деп

ЧЕМОДАНДА АВТОМАШИНА

Япониянын «Мазда» компа-
ниязы элдегиг болгаш солун
автомашнаны бугуруген. Оон
бүгү денаниг чүгө 30 кило-
грамм. Алаа чыгыс кижэ
олулар. Даштыкылар көөрге,
чөмодан оңу ажыткаш, оон
эвээ машинаныга олтуру-
каш, хан чорутар.

Улуг найысдалдын
Горький куудумчуу-биле
ороншоочу адымжылар чор-
оан ийн ажык чоруу ор-
ганга, А. Пушкинне тускаа
казында келгендер, Ынча
билээ эвээнге чугаала-
тыр.
— Көр даан, Митгай, төгү-
нүн алыс пинчы чок калган,
кончук—ла каржы үе-лор! ам
бо. Даныс чашайн атты чоп,
а турскаалды Пушкинге тур-
гузуп кааннар аан!

ОЛ-ЛА БОЛГАЙ

И, бир эвээ ух ажылызын
үзе бээр чүк болза, моон
сонгаар каапар амдылар-
ны анаа та кандык болур
ийнаан? Ам дээринде оңу
ажылында үндүрүр даян,
черле ычашат, бо ажыда
шыдажы болур кижэ бо, күрө-
лө кандыгы дээрин шит-
кирээр үе турган. Делбиз
шок дүшкөн, ынт чок олур-
ган...
Ол дүштө чаалага ол
майгыга айттыг кижэ көзү
дүшкөш, бээр базыкан. Дел-
бин майгынында халыгыт
өңө башып чыда, удуз кирип
орган, муриакчы дүрткөн ол
хожжэ кижин таварып хаар
кашкан. Хожжэ баштаканы
араж, мичча депкен чүвө-дир:
— Паа, сур чыл ашкы
«семис» молдурганн деп-
ийнаан?

Баштай-ла, карманын
болдуу болбас бе?
— Хаа, ам-даа болза, кым-
дан чора деп мен!
— Карман болуу үе-дир
бо!
— Ынчаарга, тудуш муң
суг акша мээр холумга кир-
бес деп болуу сен бе?
— Ат болган-на эш-тур
сен! Назынын база элөөш
дөгү бериле!
— Боду акша-төгериктиг,
эки эш-өртүгү чорда, таван
кырываанга аан, ол өрү өскө-
лө чылдыр улуг өрткөчүге
кижэ кайын ымыгы белеп
алзыр деп! — дээш, носсу-
лин сагынып демги кижэ
ууну дилыдып, келдерекс
келген-дир.
— Адыр талыгерин, ажд-
хожулун бадыбай чыткыш,

Шоодулар

киллээри кончук боор чүвө-дир
аан!
2. ЭРГИ КНОСКИЗИН САГЫНГАШ...

3. ШАПТЫ-ХӨЛДҮН БЕЛИ, МЫҢЫДЫ
Олар ийн чажыт хейерлиг
чугаалажы болган:

— Ойт, эш, Шапты-Хөлдүн
беленин мийдынын турмучул
көүлдөп кээр чези тоңчо кашта
ийк мон?
— Бо айыны оң боор ийин.
— Айт, ол бир Даныл-Чак
ашак (16-ам) деп орган чык-
кыш ийик.
— Харын, 10-дан 16 ара-
зы-ла кире, Акжыр-аас!
— Ындыр-ла өсүтүр бис азе,
эш.
— Айт, эш! Керткен ыша-
ла бис! Чөдө үлүг, хөй ба-
лым дүлдүлдан туруттар хөл
дээр да?
— Шаанда бээр ындыг
дээр, өрткөн чылын мен
база оон чөтүргө мен ийин.
— Шорууну да! Чө, кан-
дыг четкелдерди сен! Кара-
тарм кандыгы!
— Уат каркыттын да, бие
каракыч-даа боз деп бил!
— Айт, эртежин — 8 шап-
ты чөдө бөр бис. А шавты

XXI чүс чыл, Келир үе-
ден баш бурунгар мезээ,
Олссасса Чжоу Энй Лай ку-
дучулдап ийн ымаат — Хэ
Им биле Мой Ша олар чо-
рун орган.

Кайн хере чурттал тур
сен, чээ?—деп, Ха Им экян-
ден айттырган.
— Анаа-ла.
А шкыны-биле алыр бол-
за?
— Анаа-ла.
Кыдат кижэ кыдат кн-
жилден кайы хере чурттал
тур сен деп айтыртып тур
ышкыжал мен.

Ийе, Чүглө имиретти
көөрге, ааршыкчы боордан
башка, анаа-ла курттал тур
мен.

Буруулук болдум, пар-
тияга киргеспен тур мен, кым-
га баар мен?
— Пенхатрга—деп апаа
харылылаанар.

АЧК (КТБ) заргазы
Президентже долгаан:
— Хамааты Калугининн
бүгү шанылан, эрге-дужаа-
лын дүжүр-дир. Ол дээрге
чапычагы, эрге-дужаа,
ажык-кончаа сүрөө...

Силерге бадыткалды
Барымын бар бе?
— Чок боор бе! Ол АЧК-
га ажылдап тура!
...

Рота бир суур чанын-биле
хаактал өртүп чыткан. Бир
солдат оңу ийн шок хире
суур баар кылдыр бооруларын
кылды. Чүгө дээрге боз
суураан мен, кула соонда
куттайын-биле кашла хонук
куртайын кижэ мен дээш. Ко-
мандир чөлшүрээр.
Оон кезекке челин кээрге,
шунту-ла солдаттар сонуур-
гап айтырганын:
— Чө, чанын-ла келдин,
оон чүү болду?
— Демги чүвө—деп, сол-
дат арны кызын харылылаан.
— Оон соонда?
— Оон соонда база демги
чүвө.
— А оон соонда?
Солдат матакындан ыт-
тадып барган. Бугу рота
бир-дөп-биле сагындадырган:
— Демги чүвө!
— Чө, чөк, тыпшанылар,
Хаактарыш шунту ааагыны...

ПАРЛАЛГА БӨЛҮҮ ДЫННАДЫП ТУР

СОВЕТ ООРЛАШКЫН
Бир эвес Американын оору...

ХАННЫН ДЕМИСЕЛ
Июль 18-те 23 шах үезинде...

ЭЭЗИН ЧОКТА, ЭДИ ЭТ БОЛБАС
Чангыс-ла хун бо кем-ке...

КЫРГАН-ДАА БОЛ, ЭРЭС ХЕЙ!
Июль 18-те 23 шах үезинде...

СОНГАЖЕ ХАЛДАШКЫН
Улут-Хем РОВД-дине ий...

ААР ӨРТЕКТИГ ТАНЬКЫЛГА
Дешилгелге чурттарда...

ИДЕГЕЛ-БИЛЕ ДИЛЕЭВИС
Бо чурукта Сергей Селен...

«СПУТНИК» МИКРОРАЙОНДА
«Спутник» микроайонда...

«ШЫН» СОЛУНУҢ РЕДАКЦИЈА
Бистиги огулаус Александр...

КИНО
ИЮЛЬ 25-ТЕ
«НАВЫРАЛ»: «Цель»

ИЮЛЬ 26-ДА
«НАВЫРАЛ»: «Цель»

Тыва Республиканын Иштиги
Тыва Республиканын Иштиги...

ЧАСКААН АДЫРГАВАНАР
Сөөктү дымалдыкта бис...

АКМИНН ИЧИН ХИП ДЭЭН
Акимин ичин хип дээн...

МААДЫР-ООЛ ТУЛУШ
Маадыр-оол тулуш...

Самалары шылап ол боор
Акимин саралазы, шылап...

Июль 25-те
«Навырал»: «Цель»

Июль 26-да
«Навырал»: «Цель»

Тыва Республиканын Парлаалга
Тыва Республиканын Парлаалга...

ДЕМИР-УЖУУ ЫЛГЫН-НА БОЛЗУН

Республикада билингир
анаргаи шукүчүдүренин...

Орук чораян аъттыг улус
Ол-бо чүткен утукжун кээр...

Өөрүңүч болуру чутажок
«Мерген харынын» номчу...

«Оюн биле Олаа аът» деп
шукүтке чаагы сепкилдиг...

Хаван чаага холуп чир
дээр, дээр, дээр...

«Адыг ижээниле берт»
«Салгакчылар» «Кайгамчык...

«Чулур диниб» деп шоолдуг
шукүтке:

Чана база берген бооптур
Челин келген ийдем чыгы...

Александр МОНГУШ
Кызыл хоорай

«Шынның» почтазындан ЧЕТТИРДИВИС, МЕРГЕН

Июль 19-та Улуг-Хемге
эшит турган, амы-тынывыстан...

Мерген, сепзе солун дам-
чыштыр четтиргенисти...

АЯНА БИЛЕ ЭРИНАА
Кызыл хоорайнын чурт-
такчылары.

ЧУГЕ ОЗАЛДАП ТУРАРЫЛР

Солун, сеткүдө номчува
болза, кижин бо үеле согур...

Мен болзармын, почта
ажылдакчылар чедарылыган...

Кышкыч-оол КАРА-МОНГУШ

РЕДАКЦИЈАГА УЖУРАЖЫШКЫН

«Шын» солун редакциясыга
солун ужуражышкын болган...

Камгалалдыг чегин денис-
көзүнде Уру аржанынын...

«СПОРТ» «СПОРТ» «СПОРТ» АМДАЙГЫНГА БАЙЫРЛАЛ

Өвүрдө «Ак-Чыраа» совхоза
район наадымы эркен...

Байыралга 64 мөнгөнүн ху-
режи болган. Агаа Кызыл...

АЧАМНЫҢ САРАЛАЗЫ

Көшкүн чорур шавыста,
өгдөринис Алды-Ишкинин...

Ачамнын хей чылгыс-даа
Чок. Каш мунар аъттарын...

Ачамнын хей чылгыс-даа
Чок. Каш мунар аъттарын...

Бирден эртен оттуу
кээримте, өгдө кижин-даа...

Ачамнын хей чылгыс-даа
Чок. Каш мунар аъттарын...

Кызыл хоорай, Красноармейская, 100.
Индекс 667000.

Ачамнын хей чылгыс-даа
Чок. Каш мунар аъттарын...

Ачамнын хей чылгыс-даа
Чок. Каш мунар аъттарын...

Ачамнын хей чылгыс-даа
Чок. Каш мунар аъттарын...

Ачамнын хей чылгыс-даа
Чок. Каш мунар аъттарын...

Ачамнын хей чылгыс-даа
Чок. Каш мунар аъттарын...

Ачамнын хей чылгыс-даа
Чок. Каш мунар аъттарын...

Ачамнын хей чылгыс-даа
Чок. Каш мунар аъттарын...

Ачамнын хей чылгыс-даа
Чок. Каш мунар аъттарын...

Ачамнын хей чылгыс-даа
Чок. Каш мунар аъттарын...

Ачамнын хей чылгыс-даа
Чок. Каш мунар аъттарын...

Ачамнын хей чылгыс-даа
Чок. Каш мунар аъттарын...

Ачамнын хей чылгыс-даа
Чок. Каш мунар аъттарын...